

Благица Петковска

ПАРТЕНИЈ ЗОГРАФСКИ – СТОЖЕРНА ЛИЧНОСТ НА МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО КУЛТУРНО МИНАТО

Во 1857 година, во Цариград-Галата, Партениј Зографски го издал првиот учебник на македонски јазик „Кратка свјаштена историја на ветхо и новозаветната црков“.

Рајко Жинзифов, за успехот на овој учебник кај граѓаните од Кукуш, запишал: *Родиџелџиџе не можеа да се нарадуваат кога ги слушаа своџџе деца да им ја читат „Светџенатџа истџорија“ на оџџец Парџџенија, кој после сџџана владика по барање на кукушаниџџе, и никогаши не им џџребаше да џџрашаат џџџо е најџџџано во книџџџа, заџџџо сами го разбираа џџџа џџџо се читџџаше.*

Партениј Зографски, Павле Тризловски-Ажиевски пред закалуѓерувањето, (1818-1876), претставува една од стожерните личности на македонската преродба, ангажирано вклучена во народното движење, еден од најучените луѓе од средината на XIX век, учебникар, преведувач, филолог, фолклорист и предаден борец за словенска православна црква, во која се надевал дека ќе има рамноправна управа меѓу нејзините припадници.

Овој преродбеник, архимандрит и прв македонски владика, учител на рускиот царски двор, го привлече вниманието на младата македонска лингвистика, како и на современата македонистика пошироко, зашто неговата личност и дело не обврзуваат со респект да се свртиме кон него и неговата улога во даден отсек од развитокот на новиот македонски литературен јазик и, воопшто, во контекстот на македонското преродбенско движење.

Уште во мугрите на нашата преродба, во првите децении на XIX век во Македонија била широко изразена тенденцијата да се развива писмен јазик врз македонска основа, а во ликот на Партениј Зографски се појавил првиот наш човек со научна концепција за јазикот. Јазичните погледи, разработката и презентацијата на некои делови од македонската граматика, како и идејата за балкански јазичен сојуз, со што уште тогаш тој ја заорал почетната бразда на полето на македонската балканистика, се претставени преку двете статии за јазикот: „Мисли за болгарскиот јазик“ и „Прва част на граматиката за членовите“.

Блаже Конески го фундирал неоспорното место на Партениј Зографски во македонскиот писмен јазик (*Македонскиите учебници од 19 век*, Скопје, 1949), го разработил како граматичар и укажал на неговото влијание врз јазикот на учебникарите (К. Шапкарев, Ѓ. Пулевски, Д. Македонски) и поетите (К. Миладинов и Гр. Прличев). Партениевите учебници станале образец по којшто како по непишано правило се придржувале македонските преродбеници при пишувањето. На тој начин се унифицирал нашиот литературен јазик во изградба. Факторот на преемственост, подражавање, е значаен лингвистички фактор во развојот на јазикот, а теоретските погледи на Партениј за литературниот јазик, коишто имале македонски зародок, во иднината го добиле својот чист македонски израз кога македонистите ги изразиле своите ставови дека иднината на македонскиот народ ја гледаат само преку свој, самостоен пат на развојот и преку создавање одделен македонски јазик.

Овде накратко ќе се потсетиме на основните поставки на Партениј врз кои, главно, се потпираат неговите теоретски погледи за литературниот јазик, а кои го наоѓаат својот најадекватен израз во практичната јазична реализација во неговите текстови.

Полиглотот Партениј е автор на десетина трудови. Тој, по „Свештената историја“ ги издава и: преводот на „Климентовото житие“ од Теофилакт, „Кратка славенска граматика“, коавтор е на учебникот „Началное учение за децата“, (откако го преиздал и го надополнил учебникот на Анатолиј Зографски, кој бил негов духовен отец, а по повод 10-годишнината од смртта), потоа двете претходно именувани статии за јазикот, како и др. прилози. Најавената граматика на македонскиот јазик и назначениот зборник на наши народни умотворби (во весниците претходно објавил само неколку песни), никогаш не биле објавени.

Најзначаен за македонистиката, сепак, Партениј Зографски станал со јазичните погледи базирани на научна основа, како и со нивното оживотворување во неговите текстови. Во двете статии за јазикот тој ги издвоил и ги систематизирал во 13 точки разликите помеѓу бугарскиот и македонскиот јазик (овие разлики се наполно правилно установени и од денешните наши лингвистички познавања само можат да се извршат некои доуточнувања). Овде Партениј ги претставил и неговите познати погледи за

формирање на литературниот јазик, т.е. ставовите за формирање на „општ литературен јазик“ за Македонците и за Бугарите.

Сметаме дека идејата на Илиризмот, што имала свој пандан во настојувањата за обединување на Словените во Турција, не го одминала Партениј во конкретните општествено-политички состојби на Балканот. Но, не треба да се заборави дека тој Партениев проектиран јазик на компромис помеѓу македонските и бугарските дијалекти ја предвидувал можноста како основа да се земе македонскиот јазик, поточно: *Македонскојѐ наречие не ѝолко не ѝребей и не можей да бидей исклучено ојѐ ојѝѝѝѝѝѝ ѝисмениј јазик, ѝо добро ка беше ако оно сја ѝримаше за глѝвна негова основа; ѝо ѝаја ѝричина чѝо оно е ѝо ѝалнозвучно, и ѝо ѝлавно и ѝо сѝројно, и во многу ојѝношенија ѝо ѝално и ѝо богајѝо. Прејѝсѝавиѝели на ѝѝоа наречие се жугозајѝадниѝе сѝрани на Македонија.*

Се разбира, ваквата замисла била неостварлива-бугарскиот писмен јазик веќе бил утврден на своите источни дијалекти, имал своја традиција, му недостасувало само востановување на правопис. Во средиштето на бугарската економска и културна преродба, во источна Бугарија, веќе бил истрасиран патот за оформување бугарски национален јазик. На македонскиот јазик, пак, дури оттогаш му се отварала перспективата за негово нормирање. За екстлингвистичките фактори не треба и да зборуваме! Острата реакција на таа концепција за бугарско-македонска форма на писмениот јазик од бугарската цариградска средина не уверува во тоа. А, Партениј не им го признавал правото на другите отстрана да судат и да редат за литературниот јазик на Македонците: ... *за да можей да се сосѝавиѝ еден ојѝѝѝѝѝ ѝисмениј јазик ѝрво е ѝоѝребно да излезаѝ на јаве сиѝе месѝни наречија и идиоѝизми на јазикоѝ ни, врху кои-ѝѝо обѝѝѝѝѝѝ јазик имаѝ да се зиздаѝ: догде се не најравѝѝ ѝѝоа неѝѝѝо никој не можей и не имаѝ ѝраво да судиѝ и да редиѝ за ојѝѝѝѝѝ ѝисмениј јазик, основуваеѝѝ се на едно ѝолко, кое и да е оно, наречие, и секое ѝподобно судење и речење, како не ѝолно, ка е суеѝно и безѝлодно.*

За наречејѝо (ѝерминоѝ кај Парѝѝѝѝѝ ѝѝ ѝокрива значењеѝѝо на јазик), „ѝѝѝо се гѝовориѝ во Македонија“, и за коеѝѝѝо „не ѝолко иносѝираниѝе

ависити, но и истините наши учени чии не приналежат на Македонскиот наречие, немаат за него никакво основателно и определено појатие... мие имаме намерение да составиме на него граматика в паралел со другојо“ (бугарското, н. заб.). Партениевата граматика на македонскиот јазик, од причини кои се и повеќе од јасни, јавноста не ја видела. Од друга страна, во училиштата, учебниците на македонски јазик кај нашиот народ наишле на најтопол прием. „Свештената историја“ станала пример за правописна норма што ја следеле учебникарите и луѓето на перото од Македонија. Партениевиот правопис, применет посебно во „Свештената историја“ покажува како Партениј Зографски правел промислен подбор од разнородни елементи во даден момент на развитокот на македонскиот литературен јазик, обединувајќи ги учебникарите и поетите како следбеници во процесот на неговата унификација.

Бл. Корубин го согледал јазичниот дуализам во теоретските погледи на Партениј не како израз на компромисни стремежи, туку како една *можна и приемива форма на позиција против употреба на бугарскиот писмен јазик во Македонија на којашто кон се јасно изделување од него*.

Нашата лингвистичка анализа (таа покажа дека во текстовите на Партениј Зографски основата на неговиот јазик ја чини, главно, галичкиот говор, надополнет со црти и од други македонски говори) и увидот во севкупниот опус, како и широката преродбена дејност на Партениј, ни дадоа за право да ја поткрепиме тезата на Бл. Корубин. Имено, *ваквото сав на Партениј за формирање на литературен јазик бил единствено можен во тогашната цариградска средина, и тој претставувал прво јавно противставување на македонскиот јазик спрема употребата на бугарскиот писмен јазик во Македонија во 60-те години на XIX век*.

Досегашните истражувања на животот и делото на Партениј Зографски сè повеќе ја осветлуваат оваа стамена личност на македонската преродба. Нему, по повод значајни годишнини, му се посветени научни собири (*Бигорски научно-културни собири* (III собир), свечени собири и академии (*Свечен собир посветен на 100-годишнината од смртта на Партениј Зографски*, Македонска академија на науките и уметностите во Скопје), потоа такви јубилејни одбележувања следат и во 1996 година, кога Здружението

пријатели на Галичник „Ѓорѓи Пулевски“ од Скопје со свечена академија ја одбележи 120-годишнината од смртта на Партениј Зографски. Истото Здружение го издаде истоимениот магистерски труд на Бл. Петковска, „Јазичните погледи на Партениј Зографски и јазикот на неговите текстови“, промовирајќи ја книгата во почетокот на 1997 година, за на тој начин да одбележи тогаш уште еден значаен датум од нашата културна историја - 140-годишнината од печатењето на првиот учебник на македонски јазик од Партениј Зографски. Рецензентот на трудот, д-р Науме Радически, ќе истакне дека авторката има увид и во пошироката преродбенско-фолклористичка и друга актива на Партениј Зографски и тоа се само „условно секундарни сфери од нејзините интересирања“, како и тоа дека за дотогашните трудови е карактеристична нивната парцијалност, но „барем од два аспекта за потребни научни пристапи кон Партениј (авторката) им приоѓа целосно, студиозно и аналитички, па тие задоволуваат во/за (до) сегашните наши проучувања на идеите, на личноста и делото на еден од нашите најобразовани луѓе од XIX век. Како што кажува и насловот на нејзиниот труд, тие два пристапи се кон јазичните погледи на Партениј и кон јазикот на неговите текстови“, истакнувајќи понатаму дека „...таа, всушност, како да ги создавала и двете основни поглавја од, да се надеваме, една идна, една не таква далечна монографија за Партениј“.

На разностраната и богата со ерудиција личност на Партениј Зографски тоа и должиме целосен преглед и анализа на севкупната негова животна врвица и преродбенска и свештеничка дејност, а не само целосен аналитички пристап кон неговите јазични идеи, применети во неговите текстови.

Годинава, со научен собир, повторно јубилејно се навраќаме кон архимандритот Партениј Зографски од Галичник, одбележувајќи ја 125-годишнината од неговата смрт. Остануваме со искрена надеж дека со нови и разновидни сознанија и со импулс за понатамошни творечки ангажирања на македонистичката мисла ќе го оформиме мозаикот за великиот Партениј Зографски, затоа што времето на неговото живеење и неговата исклучителна дејност и преродбенска заложба во XIX век се токму таа голема порта за влез во современата македонска национално-културна стварност.

Литература

- Бигорски културно-научни собири*, (1971): I научен собир, Гостивар 1971, (прилози од повеќе автори: Т. Димитровски, Ар. Појовски, Т. Саздов, Р. Софревска, А. Џукески), Скопје.
- Бигорски научно-културни собири 1976-1977*, (1978), III научен собир посветен на Партенија Зографски, (прилози од повеќе автори: Ол. Јашар-Насиева, М. Миовски, Бл. Пејчевски, Х. Поленаковиќ, Ар. Појовски, Ал. Стерјовски), Скопје.
- Л. Димитров, (1904-1905): *Обеш-сивенајта и книжовнајта деиности на хаджи Партиеша Зографски*, Известия на семинара по славјанска филологија при Университета в София, София.
- Бл. Конески, (1967), *За македонскиот литературен јазик*, Скопје.
- Бл. Конески, (1977): *Партиенија Зографски како драматичар*, Свечен собир посветен на 100-годишнината од смртта на Партениј Зографски, МАНУ, Скопје.
- Бл. Конески, (1986): *Македонскиот XIX век, Јазични и книжевно-историски прилози*, Скопје.
- Бл. Конески (1996): *Односот на Григор Прличев спрема локалниот говор и писмениот јазик*, Научен собир „Македонскиот јазик во XIX век“, по повод стогодишнината од смртта на Григор Прличев, 1993, Скопје.
- Бл. Корубин, (1970): *Националноста, националната свест и јазикот-со осврт на македонската националност и македонскиот литературен јазик*, Скопје.
- Бл. Петковска, (1989): *Јазичните погледи на Партиениј Зографски и јазикот на неговите текстови*, магистерски труд (ментор, Бл. Конески), Скопје.
- Бл. Петковска, (1990): *Кон реализацијата на теоретските погледи на Партиениј Зографски за литературниот јазик*, Бигорски културно-научни собири, IX научен собир, Кичево.
- Бл. Петковска, (1990): *Кон фонетскиот систем на јазикот на Партиениј Зографски*, „Литературен збор“, год. XXXVII, бр. 5-6.
- Бл. Петковска, (1993): *Македонскиот писмен јазик во природбенскиот период и обидите за негово нормирање*, „Историја“, год. XXIX, бр. 1-2, Скопје.
- Бл. Петковска, (1993): *За односот на Партиениј Зографски кон балканизмот*,

XIX научна дискусија на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 1992, Скопје.

Бл. Петковска, (1995): *Блаже Конески за преемственоста кај македонските учебникари*, XXI научна дискусија на меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 1994, Скопје.

Бл. Петковска, (1996): *Јазичниот поглед на Партиениј Зографски и јазикот на неговите текстови*, Скопје.

Бл. Петковска, (1996): *Партиениј Зографски во фокусот на македонската преродба*, „Современост“, год. XLV, бр. 5-6, Скопје.

Бл. Петковска, (1998): *Дејноста на Партиениј Зографски врз јазикот-значаен обединувачки фактор на македонскиот писмен јазик во XIX век*, „Македонски јазик“, год. XLII-XLIV, Скопје.

Х. Поленаковиќ, (1977): *Преродбеникот Партиениј Зографски*, Свечен собир посветен на 100-годишнината од смртта на Партиениј Зографски, МАНУ, Скопје.

Т. Саздов, (1995): *Знаменити македонски преродбеници од Галичник*, Скопје.

Ф. Томов, (1936): *Животот и дејноста на хаджи Партиениј, архи-мандриот Зографски, епископот кукушко-полјански и митрополитот нишавски*, „Македонски преглед“, год. X, кн. 1-2, София.